

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

УДК 327.8: 15

Калініченко Б. М.

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У пропонованій статті визначено роль сучасних засобів масової інформації у політичній стратегії інформаційного суспільства. Розглянуто найважливіші напрями, що сприяють стратегічному розвитку. Розкрито подвійну природу мас-медіа – як чинника деструктивного впливу та як засобу консолідації суспільства. Осмислено можливості ЗМІ у процесі вирішення загальносуспільних проблем. Показано вплив соціальних медіа, зокрема їх можливості щодо формування уявної реальності, руйнування ідеологічної матриці, що утворює й підтримує існуючий соціальний порядок, розширення спектру політичної діяльності через створення нових форм громадянської участі. Виявлено потреби і основні параметри здійснення інформаційної політики в Україні.

Ключові слова: засоби масової інформації, політична стратегія, інформаційне суспільство, соціальні медіа, інформаційна політика, інформаційна безпека.

У сучасних умовах засоби масової інформації (ЗМІ), зважаючи на суспільну важливість, масовість та доступність, мають величезний вплив на політичні процеси, що відбуваються в суспільстві. Залучаючи громадян до інформаційних відносин, ЗМІ формують певні ціннісно-сміслові моделі для засвоєння їх суспільством і навіть змінюють картину світу загалом. Здатність швидко охоплювати широкі аудиторії дає можливість сучасним мас-медіа трансформувати традиційну систему духовного виробництва в певному напрямі, з приводу чого в розвинутих суспільно-політичних системах панує теза: «Хто володіє засобами масової інформації, – володіє громадською думкою». Недаремно серед численних концепцій зламу ХХ – ХХІ століть найважливішими «були і залишаються концепції постіндустріального та інформаційного суспільства, мережевого суспільства та суспільства знань». Поряд з цим значного поширення набули «такі концепції, як: кіберсуспільства, технотронного, комп'ютерного, віртуального, цифрового, силіконового, хай-тек суспільства та багато інших» [1, с. 33].

Функціонування ЗМІ в суспільстві розглядаються в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, питанням взаємодії влади і засобів масової інформації присвячені праці вітчизняних дослідників В. Воробйова, Т. Добросколонської, В. Здоровеги, О. Картунова, В. Лизанчука, К. Маркелова, О. Маруховського, В. Миронченка, А. Москаленка, Г. Почепцова, В. Різуна, А. Чічановського, В. Шкляра та ін. Проблеми формування і реалізації сучасної державної інформаційної політики досліджують В. Горбатенко, О. Гриценко, О. Дубас, Т. Кремень, І. Кресіна, А. Митко, Г. Почепцов, С. Чукут та ін. Спираючись на зазначені дослідження, в якості мети статті пропонується визначити ступінь впливу сучасних ЗМІ на процес формування політичної стратегії. У відповідності з цим поставлено такі завдання: розглянути найважливіші напрями, що засвідчують підвищення ролі ЗМІ у виробленні політичної стратегії; розкрити подвійну природу мас-медіа як чинника деструктивного впливу та як засобу консолідації суспільства; осмислити можливості ЗМІ у процесі вирішення загальносуспільних проблем.

Особливо важливим є вплив ЗМІ на формування національної свідомості та політично-стратегічного планування, оскільки вони виступають вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору держави, який, по суті, є тим духовно-ідеологічним цілим, що скріплює народ у політичну націю. Через ЗМІ передається необхідна державно-політична, соціально-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. На національній мережі засобів масової інформації значною мірою базується державна самосвідомість, доповнюючи відповідні зусилля інтелігенції та політичної еліти

щодо активізації громадської думки. В цьому контексті Л. Леонтьєва слушно зазначає: «У демократичному суспільстві управління соціальними процесами передбачає вплив саме на громадську думку. Важливу роль у цьому відіграють засоби такого впливу та носії масової інформації. Вони стають важливим компонентом демократичних форм управління соціально-політичними процесами, оскільки громадська думка є зворотним зв'язком між владою та соціумом, остаточним результатом чого стає волевиявлення народу» [2, с. 3].

Однак ЗМІ можуть не лише консолідувати суспільство, а й відігравати деструктивну роль, підривати його соціально-психологічну стійкість шляхом створення і просування у масову свідомість негативних ціннісних образів, чужих національній культурі ідеалів і цінностей. Тому суспільство й держава повинні постійно дбати про нейтралізацію регресивних тенденцій в інформаційно-аксіологічному полі й мобілізувати ресурсний потенціал ЗМІ для формування такої ціннісної системи, яка змогла б забезпечити духовну єдність суспільства. Відповідно необхідною умовою суспільно-політичного розвитку є інформаційна безпека. Розрізняють три рівні її забезпечення: «рівень особи (формування раціонального, критичного мислення на основі принципів свободи вибору); суспільний (формування якісного інформаційно-аналітичного простору, плюралізм, багатоканальність в отриманні інформації, незалежні потужні ЗМІ, які належать вітчизняним власникам); державний (інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державних органів, інформаційне забезпечення внутрішньої та зовнішньої політики на міждержавному рівні, система захисту інформації з обмеженим доступом, протидія правопорушенням в інформаційній сфері, комп'ютерним злочинам)» [3, с. 377].

Ця проблема є особливо актуальною сьогодні для України, перед якою стоїть завдання консолідації поліетнічного українського суспільства в єдину політичну націю з високим рівнем національної свідомості та з формуванням визначальної ролі ЗМІ у політичному та інформаційному просторі. Оскільки діяльність засобів масової інформації буде і надалі незмінно зростати й посилюватися, впливати на всі сторони життєдіяльності суспільства і держави, завдання полягає в тому, щоб ця діяльність відповідала українським національним інтересам, сприяла утвердженню незалежної Української держави. При цьому слід зважати на те, що кожна країна має власну історію налагодження взаємовідносин між владою, ЗМІ й суспільством. Аналіз теоретичних концепцій політичної комунікації засвідчує виокремлення двох її типів: 1) комунікації «згори», ініціатором якої виступає влада, що інформує громадян про свої рішення; 2) комунікації «знизу», ініціатором якої виступає суспільство у формі громадських об'єднань. В Україні процес створення інформаційно-комунікативної моделі відносин має ознаки обох типів.

Потребу в інформації кожна людина відчуває і формує або самостійно, з огляду на об'єктивну необхідність чи доступ до інформації, або під впливом ЗМІ з їх здатністю формувати інформаційну залежність. До того ж розвиток електронно-інформаційних технологій, що створює штучне інформаційне середовище, «набагато випереджає осмислення людиною того, що відбувається, й побудову відповідної картини світу» [4, с. 3]. Невідповідність інформації реальним потребам масової аудиторії може призвести до психологічної неврівноваженості суспільства, що, у свою чергу, спричиняє проблеми соціального характеру в країні. Сьогодні у сфері теорії та практики мас-медіа існує думка, що журналістика творить власну реальність, яку варто оцінювати з погляду корисності для опанування її людиною.

Масові комунікації – одна з найголовніших складових політичного процесу. Сьогодні в постіндустріальних країнах світу утверджується модель інформаційного суспільства, в якому знання все більше підкоряють силу та багатство й стають визначальним фактором функціонування влади. Звичайно, традиційні ресурси влади не зникають із політичної діяльності, але вони все більше поступаються інформації, оскільки в сучасних умовах володіти важливою інформацією – означає мати владу над суспільством. Саме з цим пов'язане використання соціальних медіа (Фейсбук, Твіттер, Ютуб та ін.) як чинника політичної мобілізації. У зв'язку з цим виокремлюються три головні фактори, що сприяють

ефективності задіяння цього ресурсу: «почуття можливості впливати на загальний процес; відчуття участі в колективній справі – ти не один на один із системою, разом вас багато; емоційне піднесення від процесу» [5, с. 75]. Соціальні медіа відкривають широкі можливості для формування уявної реальності; руйнування ідеологічної матриці, що утворює й підтримує існуючий соціальний порядок; розширення спектру політичної діяльності через створення нових форм громадянської участі.

Володіння інформацією, розпоряджання даними та спрямування інформаційних потоків збільшують можливості для політичної діяльності. З огляду на це, засоби масової інформації є надзвичайно важливим елементом комунікативного процесу, оскільки вони здатні підвищувати довіру громадськості до певної діяльності. У розвинених демократичних країнах сформувалася так звана стратегія управління новинами, яка останнім часом активно застосовується на урядовому рівні. У зв'язку з цим в урядів з'являється «суттєва перевага над їх суперниками». Хоча для цього вони мають володіти «достатньою кількістю ресурсів, щоб найняти співробітників, а також коштів, щоб покрити процес розповсюдження інформації». За рахунок цього уряди «здатні забезпечити собі левину частку часу й репортажів у газетах і на телебаченні» [6, с. 185]. Стратегія управління новинами передбачає чітке дотримання загальноновизнаних правил і стандартів. Ігнорування їх може потягти за собою численні проблеми, основною з яких є втрата довіри масового суспільства.

Роль організації, групи людей, конкретної людини може полягати у простому висвітленні певних заходів, організованих особою, організацією, партією, кандидатом, благодійним фондом тощо, а також у розробці стратегії використання ЗМІ на певний період. Просвітницька роль ЗМІ у громадянському суспільстві може полягати в розповсюдженні повідомлень, що заохочують широку громадську підтримку соціально орієнтованих проектів, а також у сприянні мобільному вирішенню гострих соціальних і поточних проблем. Разом з тим представники громадських і благодійних організацій, налагоджуючи інформування громадськості через ЗМІ, повинні пам'ятати, що змагання між різними групами за їх прихильність та підтримку збільшує можливості для ефективного вирішення загально значущих проблем. Водночас, слід пам'ятати, що внаслідок емоційно-психологічного тиску ЗМІ може втрачатися контроль над суспільною поведінкою. Широке використання нових інформаційно-комунікативних технологій сприяє маніпуляціям інформацією, що значною мірою спричинює самоізоляцію та відчуження людей.

Одним із найпопулярніших різновидів новітніх медіа є соціальні мережі. Їх активне використання українськими політиками почалося не так давно. На своїх сторінках у соціальних мережах політики діляться власними успіхами, висловлюють думки з приводу конкретних подій, полемізують тощо. Загальновідомо, що в наш час ЗМІ справляють вагомий вплив на громадську свідомість. Здатність швидко й майже тотально охоплювати широкі аудиторії дає їм можливість трансформувати традиційну систему духовного виробництва. У зв'язку з цим останнім часом до видань, які виходять тільки в Інтернеті, стали додаватися традиційні ЗМІ. Тобто газети, журнали, і навіть телебачення та радіо, почали відкривати онлайн-представництва. Фактично, один і той самий колектив людей розміщує інформацію у різних місцях. Наприклад, часто на місцевому рівні в одному місці одночасно знаходяться кореспондентський пункт всеукраїнського чи регіонального видання, телебачення або радіо, одна або кілька редакцій газет і обов'язково Інтернет-представництва. Новітні медіа просочилися не лише в повсякденне життя українців, але й стали невід'ємною частиною політичного життя.

Роль ЗМІ у політичній стратегії набуває досить великого значення, оскільки нинішні суспільства пронизані інформаційними потоками. Зважаючи на це, А. Митко зазначає: «Здатність ЗМІ формувати масову й індивідуальну свідомість, управляти поведінкою людей у суспільстві перетворює їх на найефективніше з існуючих знарядь влади. Ця ситуація знайшла своє відображення в спеціальному терміні – «медіакратія» («влада медіа»). При медіакратії засоби масової інформації вже не просто відбивають й інтерпретують дійсність, а створюють її» [7, с. 93]. І це відбувається не лише в політиці, а й у повсякденному житті.

Інформатизація політики та її вплив на громадян відбуваються на новому глобалізованому рівні. Цей процес є неперервним і набуває геополітичного значення, оскільки громадянське суспільство та політична сфера все більше охоплюються соціальними мережами, мас-медіа та інформаційними ресурсами. Прискорений процес побудови інформаційного суспільства можна очікувати тоді, коли завдання щодо розвитку інформатизації та її забезпечення реально стануть першочерговими державними пріоритетами.

ЗМІ є частиною сучасної дійсності з її протиріччями, конфліктами й політичною нестабільністю. Їх застосування доцільно поєднувати з впливом сім'ї, школи, суспільства та стану його демократизації. П. Олещук зазначає: «Наслідки використання мас-медіа полягають не лише у їх сприйнятті як способу обміну новинами про важливі події (що повідомляються широкому колу осіб), але й у різноманітті культурного впливу, який прямує через медіа» [8, с. 81]. ЗМІ відкривають шлях до плюралізму, заміни представницької демократії «демократією успіху», за якої громадяни без посередницької допомоги обраних представників розв'язують політичні питання. Зважаючи на це, сучасний період розвитку України пов'язаний з пошуком стійкого руху до інформаційного суспільства, оскільки ця проблема поступово стає головною в пошуках нових стратегій загальноцивілізаційного процесу.

Таким чином, від поглиблення та опанування великих потоків інформації, проникнення у світові мережі безпосередньо залежить, як надалі буде відбуватися процес формування політичної стратегії українського суспільства. Першочерговими завданнями держави у сфері інформаційної політики та ЗМІ є забезпечення кожній людині права на одержання, використання, поширення й зберігання інформації, на вільне вираження своїх поглядів на основі ефективного її використання для науково-технічного, культурного, соціального розвитку. Сфера інформаційних відносин в Україні потребує подальшого вдосконалення. Це стосується, зокрема, таких питань, як розробка стратегії державної інформаційної політики України; формування, використання, зберігання й поширення національних інформаційних ресурсів; підтримка вітчизняної індустрії програмного забезпечення, обмін інформацією в електронній формі, насамперед ведення електронного документообігу; посилення стану інформаційної безпеки, захисту державних інформаційних ресурсів, персональних даних; створення єдиної системи стандартів з інформаційних технологій, узгодження нормативно-правової бази України з нормами міжнародного права, що стосуються сертифікації засобів інформатизації тощо.

Сьогодні для українського суспільства важливо виявити точки прояву нових цінностей, які можуть змінити колишню стратегію розвитку соціуму. Необхідно вдосконалити інформаційне законодавство, привести його у відповідність із правилами, визначеними міжнародно-правовими актами; розробити концепцію інформаційного законодавства, яка регулюватиме послідовність підготовки відповідних нормативно-правових актів, їх склад та змістові вимоги до цих документів, пропозиції щодо внесення змін до цивільного, адміністративного й кримінального законодавства, пов'язаних з урахуванням особливостей розвитку інформаційного суспільства. Слід виходити з того, що розвиток ЗМІ у політичній площині та підходи до інформаційного суспільства в Україні можливі лише на основі комплексного підходу, що містить стратегічне бачення інформатизації суспільства й координується наявними соціально-економічними, політичними й культурними пріоритетами держави та міжнародною практикою. На часі вироблення нової стратегії українських реформ, що містили б перехід від суспільства споживання до суспільства, в якому превалюватиме престиж духовної й інтелектуальної сфери. Лише такий підхід дасть нам шанс не опинитися на обочині історичного розвитку.

Використана література:

1. Картунов О. В., Маруховський О. О. Інформаційне суспільство: аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій: монографія. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2012. 344 с.

2. Леонтъева Л. С. Пропаганда як інформаційно-психологічний складник політичних процесів: монографія. Київ-Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. 298 с.

3. Соціально-правові основи інформаційної безпеки: Навчальний посібник. Петрик В. М., Кузьменко А. М., Остроухов В. В. та ін. За ред. В. В. Остроухова. Київ: Росава, 2007. 496 с.

4. Петрова Е. В. Человек в информационной среде: социокультурный аспект. Рос. академия наук, Ин-т философии. Москва: ИФРАН, 2014. 137 с.

5. Кремень Т. В. Політична мобілізація в соціально-медійному вимірі: монографія. Київ: Грамота, 2013. 256 с.

6. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты. Пер. с англ. С. И. Остенек. Харьков: Издательство «Гуманитарный Центр», 2010. 300 с.

7. Митко А. М. інформаційна демократія: реалії та виклики часу: монографія. Луцьк: Вежа-друк, 2014. 400 с.

8. Олещук П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія. Київ: Видавець Вадим Карпенко, 2018. 288 с.

Kalinichenko B. The Role of Mass Media in Political Strategies of Information Society

The article outlines the role of modern media in the political strategy of the information society. Considered the most important directions that contribute to strategic development. The dual nature of the mass media - as a factor of destructive influence and as a means of consolidation of society - is revealed. The possibilities of the media in the process of solving common problems are comprehended. The influence of social media, in particular their ability to create imaginary reality, the destruction of an ideological matrix, which forms and maintains the existing social order, and the expansion of the spectrum of political activity through the creation of new forms of civic participation, are shown. The needs and main parameters of implementing information policy in Ukraine are revealed.

Keywords: mass media, political strategy, information society, social media, information policy, information security.

УДК 316.3:32-051-021.432

Постоловська О. О.

**ЗАПИТ СУСПІЛЬСТВА НА «НЕСИСТЕМНИХ» ПОЛІТИКІВ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ**

Стаття присвячена аналізу феномену «несистемний» політик, причин їх виникнення у сучасній політиці. Осмислюється кризовий стан політичної сфери, дефіцит довіри суспільства до «системних» політиків, активне використання маніпулятивних технологій тощо. Досліджуються особливості їх діяльності та роль у сучасному політичному житті. Окремо приділяється увага цьому феномену в реаліях України. Обґрунтовується ідея щодо домінування популістичної риторики та діяльності політичних суб'єктів, що за допомогою засобів масової комунікації призводить до ставлення до цієї сфери як до «шоу». Посилення протестного настрою громадян і актуалізація необхідності «кращого життя» є основою електорального успіху «несистемних» політиків. Акцентовано увагу на тому, що домінування «несистемних» політиків за умов нестабільного розвитку суспільства є одним із викликів для затвердження демократичних цінностей та традицій. Вказується на проблему оновлення політичної еліти в Україні.

Ключові слова: політичний лідер, політична еліта, популізм, традиційна політика, «несистемний» політик.